

ГЕНЕЗА ТЕОРЕТИЧНОЇ СУТНОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ «БЕЗПЕКА»

Реалії сучасного життя переконливо вносять ряд коректив у розвиток економічних процесів формуючи загальний вектор напрямку соціально-економічного розвитку. Соціально-економічні процеси, що характеризуються глобалізацією, інтеграцією та підвищеним рівнем конкуренції, значної мірою залежать від стану сформованості економічної безпеки держави. Саме тому, для завоювання авторитету на світовій арені Україні необхідно вирішити проблему забезпечення економічної безпеки на кожному рівні господарювання починаючи від підприємств і закінчуючи рівнем держави.

Розглядом питань присвячених безпеці і цілому та економічній безпеці зокрема займалися такі відомі вчені-економісти сучасності, як: А. Баланда, Г. Вечканов, Р. Дацків, Б. Демидов, З. Варналія, Л. Омелянович, О. Ляшенко, С. Марова, В. Молчановський, В. Тамбовцев, Шкарлет С.М та ін. Проте, ряд питань ще не достатньо висвітлений у науковій літературі, зокрема питання генези теоретичної сутності категорії «безпека».

Поняття безпеки уходить своїм корінням у тисячоліття. Це говорить про те, що дане питання завжди цікавило суспільство. Так, згадки про безпеку зустрічаються у книгах Старого та Нового заповітів Біблії, зокрема у книзі Псалмів, книзі пророка Ісаї та у книзі пророка Іезекиїла.

У Західній Європі термін «безпека» вживався з 1190 р. та означав «спокійний стан духу людини, яка вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки». Проте майже не використовувався у повсякденному житті.

У середині XII ст. безпеку ототожнювали із поліцією. Його значення набуло широкого діапазону, адже його розуміли як «державний устрій, державне управління» головною метою якого є забезпечення суспільної безпеки.

У XVII-XVIII – із розвитком суспільства та державності змінюються функції держави – яка стає гарантом забезпечення добробуту та безпеки населення. Саме тоді термін «безпека» набуває іншого значення: «стан, ситуація спокою, коли немає реальної небезпеки, а також матеріальні, економічні, політичні умови, відповідні органи та організації, що сприяють утворенню такої ситуації».

Звісно з прадавніх часів і до сьогодні дійшло багато визначень сутності даного поняття, що й сформувало такий широкий діапазон його значень. Греки під поняттям «бути у безпеці» розуміли «володіти ситуацією». В перекладі з іврити «безпека» набуває декілька значень. У прямому сенсі «a'sfalh – твердий, непохитний, непорушний, міцний; e'i'rh/nh – мир, спокій; swthri/a - порятунок, позбавлення, збереження, спасіння. У переносному сенсі – достовірність, надійність, переконливість, захищеність від небезпек». З латині («sine cura – securitas») поняття «безпека» означає стан, якому притаманне почуття певності або відсутність занепокоєння. Уебстер у «Тлумачному словнику англійської мови» дає наступне визначення безпеки («safety» та «scurity») під чим розуміє «надійність, захищеність від будь-яких посягань».

Соціальні науки визначають «безпеку» з точки зору можливостей задоволення як індивідуальних потреб окремого індивідуума так і соціальних груп щодо існування, затишку та впевненості у майбутньому.

Розглянувши відомі словники можна побачити наступне визначення безпеки. За словником В. Даля безпека це «відсутність небезпеки, збереження, надійність». С. Ожегов у Толковому словнику російської мови розглядає безпеку «як стан, при якому відсутня небезпека, або захист від неї».

На сьогоднішній день існує досить багато праць сучасних вчених-економістів, які з теоретичної точки зору окреслюють та узагальнюють концептуальні засади теорії безпеки. Ряд вчених О. Бойко, А. Качинський, С. Крихітіна визначають безпеку як «стан захищеності життєво важливих інтересів людини і суспільства від внутрішніх і зовнішніх загроз». З їх думкою погоджується й О. Бодрук, проте до інтересів людини, суспільства він ще додає інтереси держави. А. Баланда вважає, що трактування поняття «безпека» виходить із представленого А. Уолферсом: «безпека у об'єктивному плані передбачає відсутність загроз набути цінностям, у суб'єктивному – відсутність страху відносно того, що цим цінностям буде завдано шкоди». Є. Олейніков та О. Омелянович визначають безпеку не лише як стан, а й захищеність від небезпеки найважливіших тенденцій розвитку інтересів суспільства та його основоутворюючих елементів від впливу внутрішніх та зовнішніх факторів. При цьому, в якості об'єкта безпеки послідовно розглядається держава, його регіон, окреме підприємство та особистість. Таким чином, на сьогоднішній день є група вчених які розуміють безпеку як певний стан, при якому захищені інтереси людини, суспільства та держави від зовнішніх та внутрішніх загроз, а також міру такої захищеності.

На думку Г.С. Вечканова «безпека – це якісна визначеність конкретного історичного комплексу (соціуму), що функціонує на конкретних територіях, у визначених періодах часу, географічних умовах, складовими компонентами якого виступають суспільство, держава, людина». Цікавою є точка зору щодо

безпеки Б. Демидова, А Величка та В. Волощука, на їх думку безпека – це відсутність впливу на об'єкт будь-яких факторів небезпеки.

Безпека є невід'ємним атрибутом соціуму – як складної системи, відсутність якої призводить до руйнації всієї системи, вважає В. Молчановский. С.Ф. Марова наводить наступне визначення безпеки – при якому сума впливів на систему зовнішніх та внутрішніх енергетичних та інформаційних потоків не перевищує допустимого значення, що призводить до руйнації системи. В. Тамбовцев досліджуючи проблему безпеки наводить наступне її визначення «... безпекою слід вважати такий стан суб'єкта, який означає що ймовірність небажаної зміни будь-яких його якостей, параметрів належного йому майна та оточуючого його зовнішнього середовища є невеликими (менше визначеної межі)».

С.М. Шкарлет структуру наукової категорії «безпека» пропонує розглядати з точки зору філософського та прагматично-прикладного аспектів. При чому, з точки зору філософського аспекту, безпека – це «філософія стану», «парадигма двяльності», «сфера існування», «філософське прагнення, «цілісність та гармонія». Прагматично-прикладний аспект поєднує у собі наступні елементи, такі як: «відсутність ризику, загроз та небезпек», «властивість об'єкта», «стан захищеності», «відповідність певним критеріям і параметрам», «комплекс заходів або комплексна дія», «синергвля динаміки певних заходів і впливів», «функція об'єкта», «детермінант стану» та «ідентифікатор галузі».

Дослідивши підходи до визначення поняття «безпека» можна зробити наступні узагальнення. Безперечно безпека має глибоке філософське розуміння, проте метою дослідження виступає складення уявлення про безпеку з точки зору прикладної економіки.

Безпека – це стан, у якому знаходиться певний об'єкт (система), який визначається певними якісними та кількісними параметрами, іноді комплексом дій, які необхідно реалізувати для досягнення бажаного стану безпеки;

Безпека – це властивість об'єкта (системи) зберігати власні якості та параметри за умов руйнівного впливу зовнішнього та внутрішнього середовища. Безпека також характеризується станом захищеності, проте вважаємо не доцільним виділяти окремо даний постулат, адже це є однією з наслідків від властивості об'єкта зберігати власні якості та параметри.

Безпека – відсутність будь-яких загроз та небезпек, які можуть вивести ситему із стану рівноваги.

Безпека виступає гарантом знаходження системи у життєздатному становищі, що забезпечує можливість її розвитку.

Безпека в кінціому підсумку призводить до отримання синергійного ефекту усієї системи, адже за рахунок протистояння руйніним впливам всі елементи системи працюють збільшою віддачею, за рахунок чого, система отрмує можливість самовдосконалення та розвитку, що виводить її на вищий щабель;

Безпека – це результат, який досягається певною системою в процесі протистояння негативним впливам та тенденціям.

Основними для визначення безпеки можна назвати наступні терміни: «мир», «спокій», «захищеність від небезпек», «відсутність небезпеки або факторів небезпеки», «надійність», «затишок», «впевненість у майбутньому», «відсутність негативного впливу», «допустимий інтервал змін».